

20 / DIVA

VÝUČBA

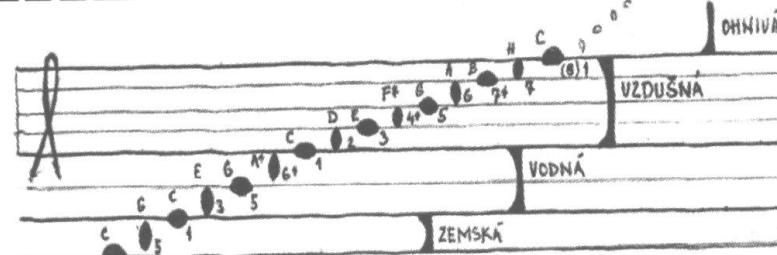
JASEŇ / SEPTEMBER 2000

KONCOVKA

Koncovka je najstarší druh píšťaly vo svete. Na Slovensku sa zachovalo viacero druhov koncových píšťal. Označujú sa ako pišťaly koncovky, píšťaly bezdierové, rífové, záklapky a pod. Pestrá je aj veľkosť, druh hmoty a spôsob výroby. Hra na koncovku sa líši od hier na iné nástroje. Keďže okrem koncového otvoru a piskvora (duše) nemá diery, výška zvuku sa mení so silou výdychu a otvorením, či zatvorením (čiastočným, či úplným) koncového otvoru prstom.

Najstarší druh koncových píšťal bol zo steba trávy (v Liptovskej Tepličke zaznamenaná výroba koncovky zo steba divej rasce). Koncovky s oblúbou používali Starí Sloveni - v Nitrave sa našlo viačero predveľkomoravských koncoviek z kosti. Na východnom Slovensku je doložená staroveká malá obradná píšťalka Slovenov z orlej kosti. Známa je výroba koncovky z liesky (rozštiepením palice a vytŕnutím, vystiepením vnútra vznikla na koncovom otvore užšia dutina, ktorou sa po stiahnutí oboch častí prúdi dych). Najčastejšie koncovky sú dnes z čiernej bazy - v starej dobe sa dužina vytlačila prútom z tvrdého dreva, neskôr sa vypálila železnou tyčou, dnes sa spravidla ručne vŕta nebožiecom. Piskvor bol kedy si jednoduchý - šikmý žliabok ako na japonskej ša-bugeji slabo na kocianke flauta.

HRA NA KONCOVKU

Hrať možno postojčky aj po sediačky. Dôležitá je vyštretá chrbitica. Ak je piskvor priamy (pri starších píšťalach niekedy býval bočný), píšťalu môžeme držať (hlavne v sede) pozdĺž stredu tela.

ROZJÍMANIA DYCHOVÉ CVICENIA

Hrajme s vyštretou chrbiticou na najspodnejšom tone - stred volným dychom i plným dychom, podľa cvičení z knihy Čaro prírody.

ROZJÍMANIA V ZEMSKEJ STUPNICI

Po dychovom cvičení začneme rozjímať na otvorenej koncovke na najnižšom tone „stred“ a pritom plným dychom - sústredíme silu do pásu. Robíme tak, až kým nepociťujeme v páse (pod pupkom) živu a vyrovnanosť. Potom zakryjeme koncový otvor prstom pravej ruky (pri tomto tone musí byť zakrytie úplne vzduchotesné, aby píšťala hrala čisto) a necháme prúdiť vyrovnanú živu do strdcového prameňa - hráme tón „obal zeme“. Píšťalu znova otvoríme a hráme povrch (zeme) tak, že dúchame a niečo silnejšie, ako pri „strede“. Živu sústredíme do prameňa čelového. Potom sa vraciame po tých istých tónoch a prameňoch živu

dychom späť.

Na čo je dobré sústredit silu v spomenutých prameňoch, ktoré sú známe aj z ľudovej slovesnosti?

PAS - sústredenie životnej sily v strede tela v bode pod pupkom podporuje vnútornú silu, istotu a vôľu.

SRDCE - sústredenie vyrovnanej živy v srdcovo-plúcnej oblasti - v strede tela vo výške srdca - podporuje vnímanie a cítenie.

CELO - sústredenie živy nad ko-reňom nosa podporuje videnie, vedenie, vedomie.

VODNÁ STUPNICA

Po zvládnutí rozjímania na zemskej stupnici hráme na vodnej. Najvyšší tón zemskej stupnice je zároveň najnižším tónom vodnej. Kým zemská stupnica má tri tóny, vodná ich má 5 (vzdušná 9). Tóny hľadáme spočiatku tak, že začíname zo stredu (zeme). Čím silnejší dych, tým vyšší tón. Tóny idú po sebe - najprv otvorený, potom zatvorený...

VODNÁ PIESEN

Hráme na vodnej stupnici a predstavujeme si, ako sa prameň mení na jarček, na potok, rieku, jazero, či more. Ako meníme výšku tónu, vnímame vnútorným zrakom zodpovedajúcu podobu toku. Rozplý-

VÝBER PÍŠŤALY

Pri výbere správnej píšťaly je dobré poradiť sa so znalcom. Hlavne ak chceme na píšťale aj hrať (lebo ak si ju chceme len zavesiť na stenu, môžeme si kúpiť prvú, čo nám padne do oka). Dnes sa vyrába veľa náročne zdobených píšťal pre turistov, na ktorých sa väšak často vôbec nedá hrať, alebo sa na nich hrá zle. Je mälo výrobcov, ktorí zodpovedne vyrábajú dobré nástroje pre hru. Píšťala na takýto spôsob hry by mala byť vyrobená skutočným znalcom - aby mala ľahký prieduch, aby mala potrebné tóny. Taktiež by mala byť vyrobená z vhodného, správne usušeného dreva a napustená, či zdobená len prírodnými látkami.

PISTALA KONCOVKA je dobrá na rozjímanie aj pre tých, čo nemajú zvláštne hudobné nadanie. Je to vhodný „meditačný“ nástroj pre kohokoľvek, kto si chce vylepšiť cinnosť dýchacích ciest, duševnú rovnováhu a prietok živy. Keďže je bezdierová a má len prírodné tóny (na dobrej píšťale je 15 i viac základných tónov), nehrá nikdy „falošne“. Hráme na nej v základnej (durovej) stupnici. Píšťala má prírodnú - lýdickú stupnicu so zvýšeným štvrtým tónom (fis) a s pridaným zníženým 7. tónom (b). Hráme na nej vyhrávky, ale aj piscesne - napríklad celá buková hudba (Terchová a okolie) vznikla z tejto píšťaly a dá sa na nej hrať. Pri hre rozjímaní hráme voľne (improvizujeme).

PISTALA TROJDIEROVÁ A FUJARA

Na týchto nástrojoch, ktoré sa v súčasnosti už využívajú, je možné

Koncovka alebo na recitánskej hude. Dnes je piskvor zložitejší - s kolíkom a zväčša obdlžníkovým okienkom - dušou. Na takomto piskvore sa hrá podstatne ľahšie. Dobre urobené koncovky majú 15 i viac tónov prirodzenej stupnice.

Koncovka starých Slovenov bola už na ústupe, no postavenie nástroja v našej hudbe posilnili Valasi. Napriek tomu je dnes na ústupe. Jej vplyv je však trvalý - dokladom je prirodzená - tzv. lýdická stupnica v piesňach stredného, ale aj východného Slovenska (zriedkavo aj západného), ktorá má okrem zvýšenej štvorky (kvarty) aj navyše zvýšenú šestku (sixtu).

Dnes používame koncovky s úspechom pri rozjímaniac - dychových cvičeniach v rámci vedomeckého učenia. Používanie koncovky týmto spôsobom ocenili aj niektorí johani. Dnes je obnovené i obradné využitie koncovky. Spôsob hry sa neobmedzuje len na zachované folklórnické postupy, ale približuje sa aj dávnemu vedomeckému poňatiu (máme doklady o ovládaní dychu pôvodnými duchovnými starých Slovenov, ako i obradné použitie písťal čo navodzuje na ľahvejšiu hru spojenú s dychovými cvičeniami).

do stredu. Tieto tri základné tóny a pramene živy denne posilňujeme a udomáčňujeme sa v tomto rozjímaní. Postupne z hry vylučujeme zámer a myšlienky, až kým je rozjímanie celkom voľné a prirodzené.

Nakoniec hráme zemskú stupnicu na 2 nádychy - cez spomenné pramene - od stredu k povrchu (od pása k čelu) a druhým

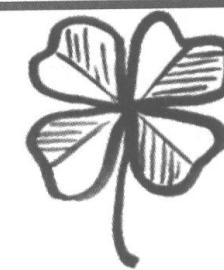
vame sa v tejto hre.
Využívame vlnenie.

VLNENIE - zahráme súvislý tón plným dychom na otvorenej konkavke, avšak prstom čiastočne (nie úplne) zakrývame koncový otvor. Rýchlejším pohybom prsta dosiahneme rýchle vplny, pomalším dosiahneme ladnejšie, vyrovnanejšie vlnenie, ktoré má na dušu rozjímovavý účinok.

počasate hisia veľkosťou, az je potrebné zvládnut' prstoklad. Hrajú sa na nich bežné fujarové piesne, ale aj piesne iného typu, spravidla v základnej (durovej) stupnici. Ak je písťala, či fujara presne ladená, dá sa na nej zahrať i v stupnici zmäkkenej (molovej, či dužmolovej).

PÍŠALA SESTDIEROVÁ

Hráme na nej všetky bežné stupnice. Prstoklad je pomerne náročný, avšak možnosti hry sú najvačšie. Dobrá šestdierová písťala má rozsah až dva a pol stupnice. Ak je dobre ladená, okrem bežných písťalových piesní môžeme hrať aj v stupnici prírodnej (lydickej), fujarovej (mixolýdiskej), mäkkej (molovej) i v zmiešaných stupniach. môžeme ju spojiť so súladnou koncovkou a hrať ako na dvojačku.

ROZFUK

(na fujare a písťalách)

Môžeme ho zahrať na začiatku piesne, vtedy má význam pre hru (spoznávame sa s nástrojom, prefúkneme ho), i pre dušu (rozfuk znamená zmenu, je perný, zmenu stavu potrebujeme na dosiahnutie dostatočného prietoku živy potrebného na rozjímanie). Rozfuk spočíva v rade kratučkých, prerušovaných tonov. Fúkame do nástroja, akoby sme hovorili „ty ty ty ty...“. Ideme od veľmi krátkych, silných, vysokých tónov, k dlhším, slabším, ľahavejším. Ideme teda od perného k ladnej. Rozfuk je vždy perný začiatok. Je to ako keď sa začína búrka - predstavujeme si počas rozfuku hromy blesky, ktoré postupne prechádzajú do životodarného dáždika. Všade steká životodarná voda a nakońec sa vyjasní, udomáčňujeme sa v stave rajskej predstavy, ideme po vodách až do jazera, ľaháme ladné tóny, vlníme, vidíme hladinu svetlého jazera.

ÚDRŽBA PÍŠŤAL

Písťalu je dobré napustiť zvnútra ľanovým olejom a prenášať v puzdre z vzdušnej látky (plátna) piskvorom hore - čo by malo znižiť možnosť upchatia piskvora nečistotou. Piskvor (fúkaciu drážku) čistite len prúžkom papiera, nikdy nie tvrdými predmetmi. Pozor na hranu duše - spodnej časti okienka - tam sa tvorí zvuk a poškodenie by spôsobilo zhorenie zvuku. Písťalu nevystavujte priamemu pôsobeniu živlov (oheň, voda). Pri hre je potrebné dúchať „suchým dychom“, ak by do piskvoru vchádzali sliny, kolík by mohol napučať, zmeniť tvar, zvuk by sa mohol zhorsíť až stratit. Ľanový olej obmedzuje možnosť napučania. **Stranu pripravil Miro Slav**